

Türkiye'de planlı döneme girildiğinden bu güne dek, ilk kez 1970'ler sonlarında kalkınma hızı sıfıra inmiştir. Enflasyon ve işsizlik artmış, üretimler düşmüş, yatırımlar aksamış, üretim birimleri kapasitelerinin altında kullanılmaya başlamıştır. Bugün sorun, bunalımdan çıkış yollarını bulmaktır. Eğer, sanayileşmiş ülkeler, koruyucu sisteme yöneliyorsa, yani miktar kısıtlamalarıyla gümrük tarifelerinin arkasına çekiliyorlarsa, Türkiye ne kadar ihracatı teşvik ederse etsin, sonuç olumlu olmaz. Ortak Pazar'ın gümrük kısıtlamasını sürdürmesi, bunun en açık örneğidir. Bu noktada akla gelen öteki çıkış yolu olan devalüasyon ise, ekonomide gerekli bir araç olmasına karşın, onu bu-

randan kurtuluş açısından temel bir öge olarak düşünmek çok hatalıdır. Sorun, az gelişmiş ülkelerin potansiyel üretim gücünü harekete geçirmek, kaynakları yatırımlara dönüştürmek üzere yönlendirebilmektir. Bu ise, "ekonominin yönetimi" sorunudur. Teknoloji geliştiremeyen, tüketimi kısıtlamayan, kaynakları temel sanayi yatırımlarına ulaştırılmayan, kamu girişimlerini ekonomik yapıya kavuşturamayan bir ekonomik yönetim, başarılı sonuca varamaz. Sorunun çözümü; bağımlılıktan kurtuluncaya dek, ülkede ithal ikamesine öncelik vererek, ama bu önceliği sanayi ana girdilerinin üretilmesi olarak ele alan koruyucu bir politikaya devam etmektir.

Dünyada ve Türkiye'de

Ekonomi Çıkmazı

ULUSLARARASI ekonomik durumun incelenmesi, ülkelerin içinde bulunduğu buhranın gittikçe arttığını göstermektedir. Bu buhran, kendini gelişmiş ekonomilerde işsizlik ve enflasyon biçiminde yansıtırken, az gelişmiş ülkelerde de düşük kalkınma hızı, işsizlik ve enflasyon olarak ortaya çıkmaktadır.

Buhranın nedenleri ne olursa olsun, sonuçları ülkelerin kendi kendine yeter birer ekonomiye doğru gidişlerini hızlandırmaktadır. Otarsız ekonomilere doğru yöneliş, başka bir deyişle, bir bakıma Merkantilist sisteme doğru yöneliş gerek Rostow gibi bazı bilim adamlarının (1), gerekse Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan bazılarının (2) ilgisini çekmiş bulunmaktadır.

BATI NE DİYOR?

Dünya Bankası'na göre, uluslararası ilişkilerde rekabetin terkedilmesi yanlış olmuştur. Onun yerine getirilen karşılıklı bağımlılık (interdependence) ise, özellikle az gelişmiş ülkelerde iç istikrarsızlık ve kalkınma hızlarının düşmesi sonucunu vermiştir. Bu durum sonucu, buhrandan çıkılamamıştır. Ayrıca, gelişmiş ekonomilerde Keynes'ci formüllerin çalışabilirliğini yitirmesi ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarının duraklaması, siyasal iktidarlarca himayeci politikaların oluşturulmasına ve yarı-kapalı ekonomi tercihlerinin ön plana alınmasına neden olmuştur. Bu durum, Batı dünyasının içinde bulunduğu ekonomik buhranı daha da artıracak ve eğer bu olusum sürerse, üçüncü dünya savaşı kaçınılmaz olacaktır. Günümüzün çözüm bekleyen en ivedi sorunu, budur.

Dünya Bankası, koruyucu ekonomik politikaların oluşturulmasının bir an önce durdurulmasını ve uluslararası ilişkilerin serbest ticaret kurak yönünde ge-

YAZAN:

Coşkun ÜRÜNLÜ

[DPT Müsteşarlık Müşaviri]

listirilmesini öngörmekte ve uluslararası ekonomik bunalımdan kurtulmanın başka çıkış yolu olmadığını vurgulamaktadır.

Rostow ise, gidişin koruyucu politikalar yönünde süreceğini, asıl sorunun uluslararası ilişkilerde serbest rekabet sisteminden koruyucu sisteme nasıl en az sıkıntılı biçimde geçileceğinin saptanması olduğunu belirtmektedir. Ona göre, gidişin yönü bellidir; sorun, bu gidişin yapısının saptanmasıdır.

«SIFIR BÜYÜME»

Yukarıda belirtilen ve ekonomi bilimcilerinin son günlerde uğraştıkları bu olgu, Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Zira, Türkiye, hem tarihinin en derin sosyo-ekonomik bunalımını geçirmekte, hem de serbest rekabet ve koruyucu politikaları zaman zaman uyguladığı için, o alanlarda, deneyimleri olan ülkedir.

Türkiye'de planlı döneme girildiğinden bu güne dek, ilk kez kalkınma hızı 1970'ler sonlarında sıfıra inmiştir. Enflasyon ve işsizlik artmış, üretim düşmüş, yatırımlar aksamış, üretim birimleri kapasitelerinin altında kullanılmaya başlamıştır. 1972'lerde başlayan bu süreç, bugün de devam etmektedir ve gittikçe ivme kazanarak sürecektir. Sorun, bunalımdan çıkış yollarını bulmaktır.

Eğer bazılarının belirttiği gibi, serbest rekabet gereği olarak ihracat ve ithalatta serbestlik derecesi artırılırsa, bunalımdan çıkılır mı?

Bunun yanıtı, olumsuzdur. Çünkü Türkiye, İkinci Plan döneminde buna ağırlık vermiş, ihracatı geliştirmeyi temel politika olarak almış, ama sonuç başarısız olmuştur. Bunun nedenleri açıktır: Türkiye gibi tarımsal üretime dayanan ve dünya pazarlarına girme olanağı fazla bulunmayan; ürünlerini, ortak olduğu AET'nin bile almadığı bir ülkenin, ihracatını kendi başına teşvik yoluyla artırarak bunalımdan kurtulmasını düşünmek olanaksızdır. İstenildiği kadar tarımsal ürünlerin ya da tarıma bağlı sanayi ürünlerinin fiyatları düşürülsün, eğer alıcılar miktar kısıtlamalarını kaldırmaz ya da gümrük hadlerini indirmese, ihracattan elde edilen gelirler artırılamaz.

HATALI ÇÖZÜM: DEVALÜASYON

Eğer ileri ülkeler, koruyucu sisteme yöneliyorlarsa, yani miktar kısıtlamalarıyla gümrük tarifelerinin

arkasına çekiliyorlarsa, Türkiye ne ölçüde ihracatı teşvik ederse etsin, sonuç olumlu olamaz. Türkiye bunun deneyimini şu anda yaşamaktadır: Ortak Pazar gümrük kısıtlamalarını sürdürmektedir.

Burada, akla başka bir öneri gelmektedir. O da, Türkiye'nin fiyat mekanizmasına başvurarak ihracatı geliştirmesidir. Yani, Türk parasının değerini devalüe ederek ihracat ürünlerinin değerini düşürüp, alıcılar bakımından ucuzlatarak çekici düzeye getirmek... Ne yazık ki, devalüasyonların başarısı, ihracat ürünlerinin tarımsal olmaması, yani esnekliği düşük olmayan ürünlerin çokluğu halinde söz konusu olabilir. Kaldı ki, Türkiye, hemen hemen sürekli olarak devalüasyonlar yapmış ama sonuç iç karlılık oranlarını yükseltmek ve enflasyonu kamçulamaktan öteye gidememiştir. Başka bir deyişle, devalüasyon ekonomide gerekli bir araçtır, ama onu bu-

randan kurtuluş açısından temel bir araç olarak düşünmek son derece hatalıdır.

GERÇEK SORUN

Koruyucu bir politika izlemek, yani gümrük duvarlarını miktar kısıtlamaları ve gümrük vergileri tarifelerini yükselterek örerken, içerde ithal ikamesine ağırlık verme politikası da, buhrandan çıkış yolu olarak gözükmemektedir. Türkiye, Üçüncü Plan'da kısmen ve Dördüncü Plan'da ana politika olarak, hem AET-Türkiye ilişkilerini askıya almış, AET-Türkiye entegrasyonunu yok sayarak plan modellerini oluşturmuş, hem de ithal ikamesi politikasını ihracatı geliştirme politikasına tercih etmiştir. Ama bu temeldeki himayeci yaklaşım da 1980'e girerken kalkınma hızının sıfır olmasını, fiyat artışlarının % 70'e varmasını engelleyememiştir.

O halde, sorunun temel çözümü nerede yatmaktadır?

Bu sorunun yanıtı, hem Rostow'un hem de Dünya Bankası'nın karşıt yaklaşımlarının temelinde yatan

bir gerçeğin unutulmasından ötürü, onların reçetelerinde bulunmamaktadır. Sorun, dış ticarete serbestlik, ya da koruyuculuk sorunu değildir. Sorun, az gelişmiş ekonomiler ile gelişmiş ekonomilerin temel yapısal farklarından kaynaklanmaktadır. Sorun, az gelişmiş ülkelerin potansiyel üretim gücünü harekete geçirmek, kaynakları yatırımlara dönüştürmek üzere yönlendirebilmektir. Bu ise, "ekonominin yönetimi" sorunudur.

Ekonomik kararları kim, hangi amaçla alacaktır?

Bu kararları oluşturan "tüketici tercihi" olursa, yatırımlar ve dolayısıyla üretim, Türkiye'nin sanayileşerek güçlenmesi değil, tüketimin kamçılanması ve dolayısıyla uzun dönemde, "pazar" olgusunun genişletilmesi olacaktır. Teknoloji geliştiremeyen, tüketimi kısıtlamayan, kaynakları temel sanayi yatırımlarına sevkedemeyen, kamu girişimlerini ekonomik yapıya kavuşturamayan bir ekonomik yönetim, başarılı sonuca varamaz. Kaldı ki, tüm bu sorunları çözümleyecek ekonomik yönetim nitelikli de olsa, sonuca varılması oldukça zordur.

KURTULUŞ YOLU

Türkiye'de ana sorun, Türkiye ekonomisinin ana girdilerinin dışarıdan satın alınması zorunluluğudur. Enerjisi, teknolojisi, know-how' ve yarı-mamulleri dışarıdan almak zorunda olan, ama bunları almak için dışarıdan kaynak yetersiz olan bir ülke, kesinlikle sorunlardan kurtulamaz. Sorunun çözümü, bağımlılıktan kurtuluncaya dek, ülkede ithal ikamesine öncelik vererek, ama bu önceliği sanayi ana girdilerinin üretilmesi olarak ele alan koruyucu bir politikaya devam etmektir. Bu arada, özellikle petrol arama, çıkartma ve işleme faaliyetlerine birinci önceliği vermek ve ihracatı da, ürün çeşidini artırarak ihracat edilen ülkelere yeni ülkeler ekleyerek artırmak gereklidir.

(1) Walt W. Rostow, Getting From Here To There, New York, 1978.

(2) UNCTAD toplantısında Dünya Bankası Başkanı McNamara'nın konuşması, Mayıs 1979.